

Funcions del passat en la cultura catalana contemporània

Institucionalització, representacions i identitat

Edició de Josep-Anton Fernàndez i Jaume Subirana

PUNCTUM

FUNCIONS DEL PASSAT
EN LA CULTURA CATALANA
CONTEMPORÀNIA

FUNCIONS DEL PASSAT
EN LA CULTURA CATALANA
CONTEMPORÀNIA

*Institucionalització,
representacions i identitat*

Edició de Josep-Anton Fernández
& Jaume Subirana

PUNCTUM

Lleida, 2015

Aquest llibre forma part del projecte
“Funciones del pasado en la cultura catalana
contemporánea: institucionalización,
representaciones e identidad” (FFI2011-24751,
<http://www.funcionsdelpassat.cat>),
finançat pel “Subprograma de proyectos
de investigación fundamental no
orientada” del Ministerio de Economía
y Competitividad.

Primera edició: desembre de 2015

© 2015, dels textos, els seus autors
© 2015, de l'edició, PUNCTUM

Dissenyat i compost per QUADRATÍ
Imprès per ARTS GRÀFIQUES BOBALÀ

ISBN: 978-84-943779-7-6
DIPÒSIT LEGAL: L 1655-2015

SUMARI

Presentació	9
JOSEP-ANTON FERNÀNDEZ & JAUME SUBIRANA	
Nota dels editors	19
<i>I Institucionalització: memòria, conflicte, invenció</i>	
Planificació i nostàlgia: establiment i restabliment de les organitzacions literàries catalanes (PEN, ILC, AELC)	23
JAUME SUBIRANA	
“Next to Normal”: Toward a Pathology of Public Theater in Contemporary Catalonia	39
SHARON G. FELDMAN	
Competing Discourses of Olympism: Barcelona’92 as a Conflicted Memory Site	61
P. LOUISE JOHNSON	
Popularització i normalització de la cuina catalana a TV3: de <i>Bona cuina</i> a <i>Cuina x solters</i>	87
LAURA SOLANILLA I F. XAVIER MEDINA	
Del silenci de les dones en l’arxiu a la memòria digital: el <i>Diccionari Biogràfic de Dones del Territori Català</i>	105
ANNA TITUS	
<i>II Representacions: escriptures d’una identitat en trànsit</i>	
Escriure la nació: el “país” de Josep Pla, la “petita pàtria” de Salvador Espriu i la “pàtria” de J.V. Foix	125
JORDI LARIOS	
Les memòries i les coses: la materialitat del passat en la narrativa de Jaume Cabré	145
MARIO SANTANA	

Frontera i identitat a la literatura contemporània nord-catalana CRISTINA BADOSA MONT	157
<i>Viaje en autobús</i> de José Pla: formes del tanaturisme ENRIC BOU	179
Traumatic Translations of <i>La Plaça del Diamant</i> : On the Transmission and Translatability of Cultural Trauma HELENA BUFFERY	197

III Cultures i identitats polítiques: continuïtats, talls i ruptures

Political Cultures, Ruptures, and Continuity in Catalonia under the Franco Regime ANDREW DOWLING	221
La normalització com a crisi historiogràfica JOAN FUSTER-SOBREPERE	241
Catalan Autobiographies between Resistance and Normalisation: Cuts, Parentheses, and Sutures in Joan Triadú's <i>Memòries d'un segle d'or</i> JOSEP-ANTON FERNÀNDEZ	259
Salvar el Noucentisme: Albert Manent, biògraf JORDI AMAT	277
La "caiguda dels 113": la confiança trencada entre el Govern Civil i l'Arquebisbat de Barcelona JAUME CLARET	289
Notes sobre els autors	305

PRESENTACIÓ

JOSEP-ANTON FERNÀNDEZ & JAUME SUBIRANA

Universitat Oberta de Catalunya

Al poema “Les ciutats” Narcís Comadira evoca el general Francesco Morosini l’any 1687, després de prendre Atenes als turcs, dret davant de la bastida amb què feia desmuntar les escultures del frontó del Partenó per endur-se-les a Venècia (d’on poc després esdevindria dux), just en el moment en què alguna cosa falla i homes i marbre van a parar a terra: el conqueridor deixà allà aquelles pedres (ell les volia senceres, les estàtues) i els trossos escampats van servir per fer cases. No és un poema sobre Grècia o sobre Venècia (tot i que també) sinó sobre com s’han bastit les ciutats, les societats: “Construïdes lentament | amb pedres que ahir van ser | vides humanes: amors, | sofriments que ningú recorda.”

L’estudi del passat i dels usos de la memòria té antecedents prou rellevants amb, com a mínim, tres punts de partida diferents. D’una banda el britànic dels *Cultural Studies* sorgit després de la crisi de la història social marxista, que va donar peu als *History Workshops* i també a la nova història feminista: connectat amb tot plegat van aparèixer les primeres manifestacions del que es van anomenar els estudis subalterns, amb l’*Orientalism* d’Edward Said al capdavant. Una segona línia, amb un important impacte en tot el món occidental, va ser el debat entorn de l’Holocaust, l’oblit i el trauma, amb les derivades de les lleis de la memòria en diversos països i correlats acadèmics com el treball d’Enzo Traverso. Finalment, en tercer lloc, l’evolució de la historiografia francesa i l’atenció a les mentalitats de la tercera generació dels *Annales* van donar lloc a una ampliació del camp de la història fins al que en podem anomenar els usos socials del passat (i aquí cal mencionar Pierre Nora) mentre, en paral·lel, es desenvolupava la sociologia de la cultura de Pierre Bourdieu. Pel que fa als usos del passat relacionats amb els discursos sobre la identitat, a partir de la publicació de les obres de Gellner, Anderson, Hobsbawm i Ranger o Smith els estudis sobre les nacions han donat un gir decisiu, i s’ha imposat la perspectiva de les cultures nacionals com a construccions històriques. Pel que fa a la cultura catalana, en una tradició riquíssima

en obres d'història val a dir que l'anàlisi estrictament cultural (o d'història de la cultura) és molt menys habitual. Hi ha hagut “agents culturals” significatius que han deixat testimoni escrit de les seves experiències (Josep M. Castellet, Josep Faulí, Albert Manent, Joan Triadú) i, a poc a poc, han anat apareixent també assajos d'història, de sociologia i d'estudis culturals significatius signats per noms com Salvador Cardús, Salvador Giner, Josep M. Fradera o Joan-Lluís Marfany, amb els quals el nostre projecte de recerca voldria entroncar.

Per a Pierre Bourdieu, la dinàmica de funcionament de tot camp cultural conté en ella mateixa la història del camp, i per tant aquesta darrera serà un element imprescindible per analitzar una cultura. L'anàlisi cultural haurà, d'una banda, d'objectivar les relacions entre els diversos agents i els poders i jerarquies polítics i econòmics i, de l'altra, d'identificar i analitzar els relats i els discursos sobre el passat usats per generar o per legitimar projectes i tradicions. Per a tot plegat hi ha tres dimensions amb un paper central en una anàlisi com la que ens hem proposat: les institucions, les representacions artístiques (literàries, audiovisuals) i la identitat. En el cas de la cultura catalana, tots tres nivells seran determinats pel tall traumàtic que representà la Guerra Civil, un tall que generà tot de ruptures, de discontinuïtats (i de voluntats de sutura, o d'omplir buits), en els discursos i les representacions sobre el passat a partir dels dos paradigmes principals de la cultura catalana de la segona meitat del segle XX: el “resistencialisme” i la “normalització”.

Les metàfores del pont o la sutura no ocultaran l'existència de conflictes i d'antagonismes: en bona part és anant a buscar aquests conflictes, aquests espais de fricció, com millor podrem llegir la cultura i el que s'hi mou al voltant. “Qui perd els orígens, perd identitat”, canta Raimon en una de les seves cançons més conegudes: concebuda com a himne de combat, manté encara avui un valor testimonial d'un temps i d'un país, però un país que ha canviat i la identitat del qual costa reduir a un substantiu únic. D'una banda, perquè la identitat no es perd com qui perd les claus, ni és única ni unívoca: la identitat és, per definició, quelcom en constant transformació, múltiple i, sovint, de fronteres borroses. De l'altra, la referència als orígens apella a uns temps passats que, tenyits per la nostàlgia i la distància, recordem enganyosament com a millors, com a harmoniosos i arcàdics (com va titular David Lowenthal, citant l'obertura de *The*

Go-Between: The Past is a Foreign Country), quan en canvi, com ens recorda Salvador Cardús, la identitat sobreviu i es recrea a condició de revisar els orígens. De la revisió del passat i de l'ús que d'aquest passat en fem i se n'ha fet en poden sorgir nous enfocaments i noves lectures que normalitzin, per exemple, la retòrica excepcionalitat catalana i que n'ofereixen, alhora, un bon joc de miralls. És en aquesta cruïlla, en aquesta voluntat, on vol situar-se *Funcions del passat en la cultura catalana contemporània*.

Aquest llibre representa la culminació d'un projecte de recerca, "Funcions del passat en la cultura catalana contemporània: institucionalització, representacions i identitat", finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad (FFI2011-24751), en el qual ens vam proposar estudiar els usos del passat en els discursos i les representacions culturals del tardofranquisme i de la primera democràcia a Catalunya, tot centrant-nos en un període concret (el de les dècades de 1960, 1970 i 1980) en el qual creixen i es fan forts dos dels paradigmes clau per a la comprensió del conjunt de la cultura catalana a partir dels anys seixanta: el resistencialisme i la normalització. El projecte analitza el sentit que pren el passat (per exemple, el Modernisme, el Noucentisme o el període republicà i la Guerra civil) en els discursos i representacions culturals del resistencialisme, i com aquest sentit es transforma significativament, o se centra en altres períodes històrics, a l'hora de configurar la constel·lació de discursos culturals i polítics del paradigma de la normalització. La nostra hipòtesi era que aquesta evolució en els usos discursius del passat és un factor essencial en la formulació dels diferents projectes institucionalitzadors de la cultura catalana, i que això ajuda a explicar les diferències en els discursos sobre la identitat catalana que es posen en circulació durant el període estudiat. Hem volgut parlar alhora de cultura i de política, de política cultural, d'història de la cultura a través d'obres, de persones i d'organitzacions en uns anys en què es concentra una febril activitat de disseny i posada en marxa de bona part de les més importants institucions politicoculturals actuals, públiques i privades, del país.

Aquest és, de fet, l'esperit del Grup de recerca sobre llengua, cultura i identitat en l'era global IdentiCat (reconegut com a Grup de Recerca Emergent per la Generalitat de Catalunya el 2009, i com a Grup de Recerca Consolidat el 2014), dins del qual va néixer el nostre projecte de recerca. Per a fer-ho, hem treballat junts durant quatre anys un equip d'inves-

tigadors format pels doctors Jaume Subirana (investigador principal del projecte), Jaume Claret, Josep-Anton Fernàndez, Joan Fuster Sobreperere i Laura Solanilla, tots professors de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i membres d'IdentiCat, juntament amb Anna Titus (ajudant de recerca) i, com a investigadors col·laboradors en universitats estrangeres, els professors Cristina Badosa (Universitat de Perpinyà Via Domitia), Enric Bou (Università Ca'Foscari Venezia), Helena Buffery (University College Cork), Louise Johnson (University of Sheffield) i Mario Santana (University of Chicago). El projecte ha convocat al llarg d'aquest temps els seminaris internacionals “Resistencialisme i normalització: usos del passat i discursos culturals en la Catalunya contemporània” (UOC, Barcelona, 13 i 14 de desembre de 2012) i “Institucions i identitat en la cultura catalana de la normalització” (CaixaFòrum, Barcelona, 12 i 13 de novembre de 2013), i el congrés internacional “Funcions del passat en la cultura catalana contemporània” (Palau Macaya, Barcelona, 12 al 14 de desembre de 2014), amb prop d'un centenar de ponents i participants.

De tot plegat en dona un testimoni detallat el web d'aquest projecte, <http://www.funcionsdelpassat.cat>, però volíem a més cloure el treball d'aquest quatrieni amb un fruit més madur i articulat de la nostra recerca, i d'aquí neix la idea d'aquest llibre. Hem demanat als participants del projecte (i a alguns dels ponents convidats) que escollissin un dels articles produïts dins del marc de la recerca conjunta, aquell que segons el seu punt de vista s'ajustés millor a l'objecte i també a la dinàmica del projecte en aquests quatre anys, i aleshores hem sotmès el conjunt del material aplegat al procés de *peer-review* a mans d'un Comitè Científic que seria habitual en un número de revista científica indexada especialitzada. El resultat és un conjunt d'assajos sobre les *Funcions del passat en la cultura catalana contemporània* que amplien i densifiquen el camp d'estudi i bona part de les intuïcions inicials de recerca, i que esperem que serveixin als futurs investigadors de més d'una disciplina vinculada amb la cultura catalana més recent com a objecte d'estudi.

Sobre aquest llibre

Com a editors, vam decidir organitzar els assaigs que componen aquest llibre en tres parts, cadascuna dedicada a un dels tres aspectes en què hem centrat l'estudi dels usos del passat en la cultura catalana contemporània: els processos d'institucionalització, les representacions literàries i les identitats polítiques i culturals.

Així doncs, a la primera part, "Institucionalització: memòria, conflicte, invenció", trobem cinc treballs que estudien com la cultura catalana ocupa nous espais de legitimitat en el pas de la resistència a la normalització, en àmbits diversos com la literatura, el teatre, l'esport o la gastronomia, de vegades apel·lant a estructures existents en temps de la Segona República, de vegades instal·lant una duplicitat institucional que respon a maneres diverses d'entendre el passat nacional, i en ocasions mirant de trencar un silenci de segles.

En el primer capítol, "Planificació i nostàlgia: establiment i restabliment de les organitzacions literàries catalanes (PEN, ILC, AELC)", Jaume Subirana es planteja, a partir de la distinció d'Even-Zohar entre cultura entesa com a béns i cultura entesa com a eines, l'anàlisi de la literatura contemporània prenent com a punt de partida l'estudi de les eines, en aquest cas les organitzacions literàries que es constitueixen en el pas de la resistència a la normalització, i que en alguns casos reprenen altres entitats del període republicà. Aquestes organitzacions, tant públiques (la Institució de les Lletres Catalanes) com privades (el PEN Català, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana), han tingut un paper important en la (re)construcció del sistema literari català i la institucionalització de la literatura catalana. En tots tres casos, diu Subirana, es fa una diferent apel·lació al passat a l'hora de reprendre o constituir cada entitat: en el cas del PEN, es manté de manera inflexible una carcassa vella, cosa que limita durant un temps l'efectivitat de l'organització; en el cas de la ILC, es posa èmfasi en els termes restabliment i recuperació, però l'estructura que es crea té unes funcions molt diferents de la Institució republicana; i en el cas de l'AELC s'apella al període republicà per tal de legitimar la seva pròpia constitució i la formulació d'un programa cultural ampli.

Per la seva banda, a "Next to Normal: Toward a Pathology of Public Theatre in Contemporary Catalonia", Sharon Feldman pren com a punt

de partida una lectura del musical de Broadway *Next to Normal* per tal de proposar, provocativament, una diagnosi de la “patologia” del teatre públic català, escindit en una certa “bipolaritat” en dues institucions principals: el Teatre Nacional de Catalunya i el Teatre Lliure. Aquesta escissió, segons Feldman, accentua una sèrie d’oposicions binàries actives en el procés de normalització cultural: teatre comercial vs. teatre subvencionat, teatre català vs. teatre cosmopolita, teatre popular vs. teatre intel·lectual. Feldman analitza les conseqüències del procés de normalització per al teatre català: d’una banda, s’ha europeïtzat gràcies a una intensa professionalització, a la construcció d’infraestructures i a la salvaguarda del patrimoni teatral; però al mateix temps la normalització ha obert un seguit d’interrogants sobre el paper i els límits de la intervenció pública en l’escena i la seva estètica i política. La “bipolaritat” TNC/Lliure, doncs, revela el teatre català com un escenari de conflicte i tensió pel que fa a la relació entre teatre i identitat nacional, al paper de les institucions en la planificació cultural, a les opcions estètiques de cadascun dels dos centres i a la relació amb el repertori dramàtic autòcton.

El tercer capítol, “Catalan Discourses of Olympism: Precedents and Inflections”, de P. Louise Johnson, explora la significació retòrica dels discursos de l’olimpisme català pel que fa a la identitat nacional catalana, una significació que, afirma l’autora, normalment s’articula de forma molt més clara amb relació al FC Barcelona. Johnson argumenta que aquesta anàlisi ha de tenir presents les frustracions pels fracassos de l’olimpisme català abans de 1977, així com la seva mateixa diversitat, tant nacionalment com ideològicament. Així, l’anàlisi dels discursos de la candidatura olímpica de Barcelona 1992 revela una marcada ambigüïtat quant a l’adscripció nacional del projecte dels Jocs de Barcelona i una clara identificació nacional espanyola; tanmateix, l’autora detecta una progressiva catalanització dels discursos a mesura que s’acosta el moment de la inauguració, fins al punt que en l’actualitat els Jocs Olímpics de Barcelona ‘92 es consideren un esdeveniment i un esforç eminentment català, i que va projectar Catalunya al món. En última instància, però, segons Johnson la manca d’un contrapunt “espanyol” a Barcelona ‘92 (de la manera que el Barça s’oposa al Real Madrid) paradoxalment converteix el projecte olímpic en un llegat important pel que fa a la consciència nacional espa-

nyola —a diferència del FC Barcelona, reconegut internacionalment com a marca de la diferència nacional catalana.

A continuació, Laura Solanilla i F. Xavier Medina ens proposen a “Popularització i normalització de la cuina catalana a TV3: del *Bona cuina* al *Cuina x solters*” una revisió del paper de la gastronomia en la construcció nacional catalana. Com diuen els autors, la cuina ha passat d’estar confinada a l’espai privat a adquirir una dimensió simbòlica en connexió amb les dinàmiques socials, culturals i polítiques del procés de normalització cultural. Des d’aquest punt de vista, el capítol de Solanilla i Medina explora com la cuina tradicional catalana ha experimentat un procés d’institucionalització a través dels mitjans de comunicació públics, peça cabdal de la normalització cultural. Després de repassar els antecedents històrics de la codificació gastronòmica catalana (des del *Llibre de Sent Soví* fins a Josep Pla i Manuel Vázquez Montalbán), els autors analitzen el paper de Televisió de Catalunya en aquest procés d’institucionalització, amb programes com *Bona cuina*, *Cuines*, *Cuina x solters* o *Karakia*. Aquests programes, diuen Solanilla i Medina, mostren com el concepte de cuina catalana s’ha anat adaptant als canvis socials tot convertint-la en un aspecte important de la transmissió cultural.

Tanca aquesta secció Anna Titus, amb el seu capítol “Del silenci de les dones en l’arxiu a la memòria digital: el Diccionari Biogràfic de Dones del territori català”, on examina a partir de l’anàlisi de qüestions institucionals i de poder, de quina manera la institució de l’arxiu —cabdal en els processos de preservació, transmissió i interpretació del passat— fa visibles les identitats femenines. Aquesta anàlisi es duu a terme en el context de la transició dels arxius tradicionals (llocs físics on es custodien documents escrits) a l’arxiu digital, i en el marc de l’anomenat “gir arxivístic” que s’ha desenvolupat recentment en les Humanitats i les Ciències Socials. El cas concret en què se centra Titus és el Diccionari Biogràfic de Dones del territori català. Tot recolzant-se en Derrida, Foucault, Carolyn Steedman i Nupur Chaudhuri, l’anàlisi de Titus té en compte les implicacions de la desmaterialització i la deslocalització de l’arxiu digital pel que fa a la transmissió d’una memòria cultural de les dones, i de quina manera els factors institucionals i ideològics —crucials en l’exclusió de la veu i l’experiència femenines de l’arxiu— impacten en la legitimació d’aquesta memòria femenina. El DBD, diu l’autora, negocia totes aques-

tes complexitats per construir una genealogia de la cultura de les dones dels territoris catalanoparlants, i defineix gràcies a la tecnologia digital un punt entre l'absència i la memòria de les dones en l'arxiu.

A la segona part del llibre, “Representacions: escriptures d’una identitat en trànsit”, hi trobem cinc textos que aborden, fent referència a diferents gèneres i autors, com la literatura ha estat reflex de les noves formes d’identitat i quin paper hi han jugat les referències al passat. En el primer capítol, “Escriure la nació: el ‘país’ de Josep Pla, la ‘petita pàtria’ de Salvador Espriu i la ‘pàtria’ de J.V. Foix”, Jordi Larios parteix de la constatació que des de 1714 Catalunya és un país destruït i, alhora, un país que aspira a reconstruir-se, una nació en obres. Això, juntament amb la centralitat de la llengua en aquest projecte de reconstrucció, ha dut molts autors a escriure sobre la nació, a “escriure la nació”: Larios analitza els casos, en aquest sentit, de Josep Pla, Salvador Espriu i J.V. Foix, diversos i complementaris: de la “determinada tribu” de l’empordanès i la seva “manera absolutament personal de veure el món” a la “terra dels pares” associada a la mort d’Espriu o al punt de vista del sonet 17 de *Sol, i de dol*, hàbilment acarat al famós “Assaig de càntic en el temple” espriuà.

Al segon capítol, Mario Santana estudia de quina manera el passat pren cos, en el sentit literal del terme, en la narrativa —sobretot la més recent— de Jaume Cabré, autor a hores d’ara reconegut a Catalunya i a l’estranger. A partir de *Viatge d’hivern* (2000), *Les veus del Pamano* (2004) i *Jo confesso* (2011), “Les memòries i les coses: la materialitat del passat en la narrativa de Jaume Cabré” estudia com tot sovint l’autor introdueix a la narració elements no pròpiament “recordats” per cap personatge que són posats en escena per mitjà d’objectes (una carta, un violí, una medalla) que contenen en ells mateixos i “comuniquen” la càrrega d’una llarga trajectòria alhora material i simbòlica, a més de desencadenar bona part dels esdeveniments d’unes trames sovint carregades de violència. Però per comptes de restringir això a l’àmbit de la ficció, Santana sosté que la narrativa de Cabré es pot entendre com a expressió literària de la manera de fer història que Walter Benjamin reclamava com a resposta davant de l’historicisme.

Entrem llavors en un bloc format per tres capítols en què s’aborden, des de perspectives complementàries, el que en podríem dir fronteres de la representació (literària, però també nacional): l’obra Cristina Badosa Mont

amb “Frontera i identitat a la literatura contemporània nord-catalana”, reflexió sobre el que ella anomena “identitat alienada” dels escriptors nord-catalans: ciutadans francesos i autors en català. Badosa sap aprofitar l’interès per a l’anàlisi dels discursos sobre la identitat de les figures i de l’obra d’alguns dels seus noms més destacats: del basal Antoni Cayrol/Jordi Pere Cerdà i les seves reflexions sobre la identitat nord-catalana a l’ultralocalisme de Patrick Gifreu i del cantant i agitador cultural Gerard Jacquet, i als dos noms més joves integrats avui diguem que normalment al conjunt de la literatura catalana: Joan-Lluís Lluís i Joan-Daniel Bezsonoff. Per a Badosa, els tres segles de desconexió amb el destí de Catalunya i el fracàs de la “revolució regionalista” que Robert Lafont va proposar en un llunyà 1967 duen la literatura nord-catalana actual a una crua combinació d’exotisme i desculturalització (i d’aquí a la imatge d’una identitat alienada, bellament il·lustrada per *El dia de l’ós* de Joan-Lluís Lluís). ¿On és l’eix, on és el públic, quin és el projecte d’una literatura escrita en el marge (en aquest cas septentrional) del territori, de la nació possible?

Dins d’aquest bloc, Enric Bou amb “*Viaje en autobús* de José Pla: Formes del tanaturisme” analitza un dels primers llibres publicats per Pla després de la Guerra, que representa en la seva obra la substitució del cosmopolitisme per l’atenció a l’entorn empordanès: del barret elegant a la boina, en “una sinècdoque ambulante que amaga una transformació ideològica i que té un equivalent en la nova imatge pública que projecta”. El llibre, aparegut el 1942, presenta un Pla autàrquic (com el país aleshores) i allunyat de l’actitud elegíaca de tants viatgers literaris: a la recerca d’allò que ja sap amb un to entre expiatori i celebratiu de formes de vida desaparegudes o en trànsit, en un viatge al passat fonamentalment reaccionari, amb tocs epicuris i l’actitud d’un vell rondinaire (quan l’autor tenia tot just 45 anys) que busca rastres i figures del passat com si escrivís els textos de les làpides d’un gran cementiri, com si pelegrinés “per zones i experiències de la desaparició”.

Tanca aquesta segona secció el capítol de Helena Buffery sobre les traduccions a l’anglès de la novel·la més coneguda i difosa de Mercè Rodoreda: “Traumatic Translations of *La Plaça del Diamant*: On the Transmission and Translability of Cultural Trauma”. Buffery (que seguint Michael Richards prefereix parlar de trauma cultural més que no de l’exitós terme “memòria cultural”) hi defensa que la traducció (i la “tractabilitat”) de

narratives de traumes individuals o col·lectius requereix negociar relacions complexes i contingents entre violència, memòria i afecte: és necessari i alhora impossible traduir el trauma en llenguatge, i la translació en paraules pot induir a nous traumes. L'autora explora l'interessant paralelisme entre traduir en paraules el trauma i l'acte físic, literal, de traduir les paraules d'un escriptor d'una llengua a una altra, un procés ja en si associat (com ho és el trauma) a un salt espacial i temporal, a la repetició, a l'ansietat sobre identitat, origen i fidelitat.

Finalment, la tercera part, "Cultures i identitats polítiques: continuïtats, talls i ruptures", inclou cinc capítols centrats en l'anàlisi de les continuïtats i discontinuïtats en àmbits com les tradicions polítiques, la historiografia i l'autobiografia. En primer lloc, Andrew Dowling a "Political Cultures, Ruptures and Continuity in Catalonia under the Franco Regime" se centra en l'anàlisi de les cultures polítiques a Catalunya a partir del punt d'inflexió que suposen les eleccions generals de juny de 1977. Dowling argumenta que al final de la dictadura franquista la reivindicació principal de les forces polítiques catalanes va limitar-se a una nova relació amb Espanya com la que havia existit als anys trenta; d'aquesta manera, l'agenda política catalana a mitjans dels anys setanta se centrava en la recuperació d'unes institucions d'autogovern més que no pas en la ruptura. L'autor examina els canvis socials i culturals que van dur a una reconfiguració del catalanisme durant els anys seixanta, un procés en el qual també va participar l'esquerra hegemònica representada pel PSUC amb posicions novament favorables al nacionalisme. D'altra banda, Dowling analitza la fundació del PSAN com una ruptura amb la tradició política del catalanisme tal com s'havia desenvolupat fins aleshores.

Tot seguit, Joan Fuster Sobrepere fa a "La normalització com a crisi historiogràfica" una lectura d'un text clau per entendre els debats historiogràfics a Catalunya en el pas del resistencialisme a la normalització: l'article "Mites de la història de Catalunya", publicat per Miquel Barceló, Borja de Riquer i Enric Ucelay Da Cal a la revista *L'Avenç* el 1982. Fuster explora els orígens i els efectes de la posició que manifestaven els autors d'aquest article, fortament crítica amb el nacionalisme historiogràfic català. Per a Fuster, per tal d'entendre les circumstàncies d'aquest article i els debats que va suscitar cal remuntar-se a la situació en què va quedar la historiografia catalana després de la guerra civil i considerar l'estat

de la universitat catalana. L'autor afirma que l'article de Barceló, Riquer i Ucelay Da Cal simultàniament detecta i és el símptoma d'una crisi de la historiografia catalana desencadenada pel mateix procés de normalització cultural; aquesta crisi ve donada per una feble institucionalització i per la pobresa teòrica de la historiografia catalana, que no estava en les millors condicions per encetar un debat tranquil i productiu sobre el paper de la història en la nacionalització de masses.

En tercer lloc, Josep-Anton Fernández, al seu capítol “Catalan Autobiographies between Resistance and Normalisation: Cuts, Parentheses, and Sutures in Joan Triadú’s *Memòries d’un segle d’or*”, argumenta la importància del gènere autobiogràfic per a l’estudi dels períodes del resistencialisme i la normalització. Segons Fernández, en la seva articulació d’un relat de construcció subjectiva amb un discurs polític, els textos autobiogràfics permeten identificar i analitzar el paper de la ideologia en tots dos paradigmes discursius. Les memòries del crític i promotor cultural Joan Triadú són un exemple d’aquesta articulació, que Fernández analitza a partir del concepte lacanià de sutura. Segons l’autor, aquest concepte ens permet donar compte de la retòrica de la discontinuïtat i la represa i de les seves referències al tall traumàtic de la repressió franquista i al desig de continuïtat amb el passat noucentista i republicà. En la seva lectura del llibre de Triadú, Fernández identifica tres elements retòrics cabdals: les metàfores del pont trencat i el parèntesi, presents tant en el relat de la reconstrucció de la cultura catalana com en el relat personal del crític; les tensions, presents en la lluita per l’hegemonia cultural, entre el desig de continuïtat amb el passat i els actes de fundació institucional, que requereixen un gest de separació del passat i el bandejament de les tradicions polítiques i culturals antagoniques; i el tema de les “dues vides” en què s’escindeix Triadú, la de l’activista i la del ciutadà “normal”. Mitjançant el relat de la reconstrucció d’una cultura devastada que paradoxalment arriba al mateix temps al seu segle d’or, el que s’intenta suturar són, segons Fernández, els efectes del principal antagonisme que travessa tant la societat catalana com la mateixa posició de Triadú: el conflicte de classe social.

Per la seva banda, el capítol de Jordi Amat, “Salvar el Noucentisme: Albert Manent, biògraf”, dibuixa la trajectòria d’aquest intel·lectual com a biògraf de les principals figures del noucentisme, especialment, però no

només, la de Josep Carner. Per a Amat, el projecte de reconstrucció biogràfica que Manent duu a terme durant els anys seixanta equival a la recuperació de tota una tradició politicocultural clarament minoritària en aquella època, amb una intenció normalitzadora que havia de compensar l'impuls del catalanisme progressista que s'imposava en aquell període. Clou aquesta secció i el llibre mateix el capítol de Jaume Claret, “La ‘caiguda dels 113’: La confiança trencada entre el Govern Civil i l’Arquebisbat de Barcelona”, que reconstrueix a partir de la recerca de l'autor a l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona el relat de la detenció de la cúpula de l'Assemblea de Catalunya, en una parròquia de la capital, el 28 d'octubre de 1973. Aquest incident, amb un estatus mític en la memòria de la resistència antifranquista, és significatiu per a Claret perquè, tal com indica la documentació trobada a l'arxiu, demostra l'enorme distanciament i tensió entre el règim franquista i la jerarquia eclesiàstica catalana.

Entitats literàries, teatres públics, els Jocs Olímpics, programes de televisió, arxius, llibres de ficció i de no ficció, escriptors fronterers, traduccions, debats historiogràfics, el record del Noucentisme, el paper de l'Església: totes aquestes figures, aplegades i organitzades, formaven part del frontó de la cultura catalana de la segona meitat del segle xx. Amb aquestes pedres, aterrades i reaprofitades, Catalunya ha bastit i continua bastint altres cases, altres institucions, altres relats, noves identitats.

JOSEP-ANTON FERNÀNDEZ & JAUME SUBIRANA, editors

NOTA DELS EDITORS

Els textos aquí aplegats han estat objecte d'un procés de revisió per pars d'acord amb els criteris habituals a les revistes científiques internacionals. Els editors volem expressar el nostre agraïment a tot els membres del comitè científic que van acceptar de bon grat exercir de *peer-reviewers*.

Teresa Abelló (Universitat de Barcelona)
Eva Bru-Domínguez (Bangor University)
Margarida Casacuberta (Universitat de Girona)
Jordi Cerdà (Universitat Autònoma de Barcelona)
Robert Davidson (University of Toronto)
Luisa-Elena Delgado (University of Illinois at Urbana-Champaign)
Maria Delgado (Queen Mary University of London)
Josep M. Fradera (Universitat Pompeu Fabra)
Enric Gallén (Universitat Pompeu Fabra)
Thomas S. Harrington (Trinity College, Hartford, CT)
Marta Marín-Dòmine (Wilfrid Laurier University,
Centre for Memory and Testimony Studies)
Víctor Martínez-Gil (Universitat Autònoma de Barcelona)
Helena Miguélez-Carballeira (Bangor University)
Francisco Morente (Universitat Autònoma de Barcelona)
Mercè Picornell (Universitat de les Illes Balears)
Xavier Pla (Universitat de Girona)
Patrizio Rigobon (Università Ca' Foscari-Venezia)
Carles Santacana (Universitat de Barcelona)

NOTES SOBRE ELS AUTORS

JORDI AMAT és filòleg i escriptor. Es va formar a la Unitat d'Estudis Biogràfics de la Universitat de Barcelona i és col·laborador del diari *La Vanguardia*. Editor de clàssics de la no ficció hispànica (Cela o Ridruejo, Pla o Gaziol), ha publicat, entre d'altres, llibres d'història cultural (*Las voces del diàlogo* i *El llarg procés. Cultura i política a la Catalunya contemporània*) i biografies (com *Els laberints de la llibertat. Vida de Ramon Trias Fargas* o *Un país a l'ombra. Vida de Josep Maria Vilaseca Marcet*).

CRISTINA BADOSA és doctora en Estudis Catalans (Literatura) per la Universitat de Perpinyà Via Domitia (UPVD), llicenciada en Filologia Hispànica (UAB), Màster en Traducció Literària (University of Essex, Gran Bretanya) i Màster en Estudis Teatral (Institut del Teatre, UAB, UPF). Ha estat lectora a les universitats de Salford i Sheffield (Gran Bretanya). Actualment és Professeur des Universités d'Estudis Catalans a l'IFCT de la UPVD. Els seus interessos d'estudi són la vida i l'obra de l'escriptor Josep Pla, el poeta Joan Vinyoli, els escriptors contemporanis nord catalans i el teatre a Catalunya del Nord. És membre del laboratori VECT (Voyages, Echanges, Confrontations, Transformations) i de l'Axe Patrimoines del CRESEM (Centre de Recherches sur les Sociétés et Environnements en Méditerranées) de la mateixa universitat, on treballa sobre el teatre a finals del segle XIX a Perpinyà. Ha estat investigadora del projecte "Funcions del passat en la cultura catalana contemporània: institucionalització, representacions i identitat".

ENRIC BOU és doctor en Filologia Catalana (Universitat Autònoma de Barcelona) i llicenciat en Filologia Hispànica (UAB). Actualment és *Professore ordinario* (catedràtic) a la Università Ca' Foscari Venezia i coordinador del doctorat en Lingue, Culture e Società moderna. Els seus interessos de recerca, sempre des d'una perspectiva comparatista, cobreixen una àmplia gamma de temes de la literatura espanyola i catalana i inclouen la poesia (estudis i edicions de Guerau de Liost, Pedro Salinas), l'autobiografia, les relacions entre l'art i la literatura, la ciutat i la literatura i el cinema. Dirigeix el projecte MELILF (Migration and Everyday Life. Iberian Lite-

rature and Film). La seva última monografia és un assaig sobre l'espai, *Invention of Space. City, Travel and Literature* (Vervuert-Iberoamericana, 2013) / *La invenció de l'espai. Ciutat i viatge* (Universitat de València, 2013). Ha estat president de la North American Catalan Society (2007–10), i és el director de *Catalan Review* i de *Rassegna Iberistica*. Ha estat investigador del projecte “Funcions del passat en la cultura catalana contemporània: institucionalització, representacions i identitat”.

HELENA BUFFERY és doctora en Estudis Hispànics per la Universitat de Birmingham (Regne Unit). Actualment és Senior Lecturer i Cap del Departament de Hispàniques (Spanish, Portuguese and Latin American Studies) a University College Cork (Irlanda), i directora dels programes de traducció en aquesta universitat. Ha publicat extensament sobre diferents aspectes de la literatura i la cultura catalanes del segle XX, centrant-se sobretot en temes relacionats amb el teatre i la traducció. Els seus llibres més rellevants són *Shakespeare en català: Traduir l'Imperialisme* (2010) i, juntament amb Carlota Caulfield, *Barcelona: Visual Culture, Space and Power* (2012). Ha estat investigadora del projecte “Funcions del passat en la cultura catalana contemporània: institucionalització, representacions i identitat”.

JAUME CLARET MIRANDA és doctor en Història (Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra), i Llicenciat en Humanitats (UPF) i Ciències de la Comunicació (Universitat Autònoma de Barcelona). Actualment és professor agregat dels Estudis d'Arts i Humanitats de la Universitat Oberta de Catalunya i director del Grau d'Història, Geografia i Història de l'Art. Pel que fa a la recerca, és especialista en Història Contemporània d'Espanya (Segona República, Guerra Civil, Franquisme i Transició), història intel·lectual i història dels processos transicionals. És també membre del Grup de recerca IdentiCat (GRC), i dels consells de redacció de *Rubrica Contemporanea*, *Franquisme i Transició* i *Represura*. Col·labora habitualment amb l'Editorial Crítica i amb el diari Ara.

ANDREW DOWLING és doctor en Història per la Universitat de Southampton (Regne Unit). Actualment és Senior Lecturer in Catalan and Spanish History a la Universitat de Cardiff, a Gal·les. Ha publicat molts articles a

revistes acadèmiques sobre la història contemporània de Catalunya i és autor de *La reconstrucció nacional de Catalunya 1939–2012* (2013), un intent d'explicar com s'ha passat de la desfeta de 1939 a estar immersos en un procés sobiranista. Publicarà amb l'editorial britànica Ashgate un llibre sobre l'independentisme català titulat *Catalan Independence and the Future of the State*.

SHARON FELDMAN és doctora en Estudis Hispànics per la Universitat de Texas a Austin. També ha cursat estudis a la Universitat de Nova York (NYU) i a la Universitat de Pennsilvània. Actualment és catedràtica d'Estudis Peninsulars a la Universitat de Richmond (Virgínia), on ocupa la William Judson Gaines Chair in Modern Foreign Languages. Ha publicat extensament sobre el teatre català i el teatre castellà. Paral·lelament, ha desenvolupat una extensa tasca com a traductora de textos dramàtics catalans de l'època contemporània. Ha format part del Grup de Recerca en Arts Escèniques de la Universitat Autònoma de Barcelona, i és membre corresponent a l'estranger de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

JOSEP-ANTON FERNÀNDEZ és doctor en llengües modernes per la Universitat de Cambridge i llicenciat en Filologia Catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona. En l'actualitat és director de l'Àrea de Llengua i Universitats i de l'Àrea de Literatura i Pensament de l'Institut Ramon Llull, i professor agregat d'Estudis Catalans (en excedència) a la Universitat Oberta de Catalunya, on va crear i dirigir el Màster Universitari d'Estudis Catalans. Prèviament, fins al 2006 va ser Senior Lecturer in Catalan a Queen Mary University of London, on també va fundar el Centre for Catalan Studies. La seva recerca se centra en la literatura i la cultura catalanes dels segles XX i XXI i en qüestions de gènere, sexualitat i subjectivitat. És autor dels llibres *Another Country: Sexuality and National Identity in Catalan Gay Fiction* (2000) i *El malestar en la cultura catalana: La cultura de la normalització 1976–1999* (2008). És un dels fundadors del grup de recerca IdentiCat (GRC).

JOAN FUSTER SOBREPÈRE és doctor en Història per la Universitat Pompeu Fabra i llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment és professor agregat a la Universitat Oberta

de Catalunya, on dirigeix els Estudis d'Arts i Humanitats. És un dels fundadors del grup de recerca IdentíCat (GRC). La seva recerca gira entorn de la història política i cultural de Catalunya en l'època contemporània, i especialment en la ciutat de Barcelona en el segle XIX. Ha estat director de la revista d'història *L'Avenç*. L'any 2005 va rebre el premi Ciutat de Barcelona d'història pel treball *Barcelona a la dècada moderada. El projecte industrialista i la construcció de l'estat centralista*.

LOUISE JOHNSON és doctora en Llengües Modernes per la Universitat d'Oxford. Actualment és Reader in Catalan and Spanish a la Universitat de Sheffield, al Regne Unit, directora dels Estudis de Català en aquesta universitat i Presidenta de l'Anglo-Catalan Society. La seva recerca se centra en la literatura catalana moderna (dels segles XX i XXI; ha estat premiada pel seu treball *La tafanera posteritat. Assaigs sobre Llorenç Villalonga*, 2002) i els estudis culturals, amb un especial interès pel compromís esportiu d'intel·lectuals a Espanya. Ha estat investigadora del projecte "Funcions del passat en la cultura catalana contemporània: institucionalització, representacions i identitat".

JORDI LARIOS és doctor en Filologia Catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha estat professor a la Universitat de les Illes Balears, Cardiff University i Queen Mary University of London, on va dirigir el Centre for Catalan Studies. Actualment treballa a la University of St Andrews. És autor d'una monografia sobre Llorenç Villalonga (2007) i ha tingut cura del volum *La cara fosca de la cultura catalana: La col·laboració amb el feixisme i la dictadura franquista* (2013). Ha publicat diversos articles sobre poetes espanyols del segle XX. Ha traduït al català obres de Robert Coover, Henry James, Dorothy Parker, Anthony Powell i Oscar Wilde, entre d'altres.

F. XAVIER MEDINA és doctor en Antropologia Social per la Universitat de Barcelona. Actualment és director acadèmic i de programes i professor de l'àrea de Sistemes alimentaris, Cultura i Societat dels Estudis de Ciències de la Salut de la Universitat Oberta de Catalunya, i director també de la Càtedra UNESCO d'Alimentació, Cultura i Desenvolupament. President per a Europa de la International Commission on the Anthropology of

Food and Nutrition (ICAF). Durant divuit anys va ser investigador i cap de projectes a l'Institut Europeu de la Mediterrània (IEMed) de Barcelona. Ha estat professor convidat a diferents universitats internacionals. És autor de diverses publicacions sobre cultura alimentària, migracions i identitats col·lectives.

MARIO SANTANA, doctor en Literatura Hispànica per la Columbia University i llicenciat en Filosofia per la Universitat de Barcelona, és professor titular al Departament de Llengües i Literatures Romàniques de la University of Chicago, on coordina el programa d'estudis catalans. La seva recerca més recent se centra en l'estudi de l'impacte de la traducció en les relacions interliteràries a la península ibèrica, l'obra de Jaume Cabré i la novel·la de la memòria històrica, i en la institucionalització dels estudis hispànics dintre del sistema universitari als Estats Units. Ha estat investigador del projecte "Funcions del passat en la cultura catalana contemporània: institucionalització, representacions i identitat".

LAURA SOLANILLA és doctora en Societat de la Informació i el Coneixement per la Universitat Oberta de Catalunya i professora agregada als Estudis d'Arts i Humanitats d'aquesta universitat. Tota la seva trajectòria professional i acadèmica ha estat vinculada a la gestió de la cultura, tant des de l'Administració pública (Ajuntament de Barcelona 1990–2005) com des de la universitat (com a directora del Màster en Gestió cultural de la UOC, 2009–2015). Pel que fa a la recerca, és especialista en patrimoni cultural immaterial, amb una especial atenció als llocs i processos de la memòria i a la patrimonialització de l'alimentació. És membre del grup de recerca IdentiCat (GRC).

JAUME SUBIRANA és doctor en Filologia Catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona, i professor agregat als Estudis d'Arts i Humanitats de la Universitat Oberta de Catalunya. A més, ha estat professor visitant a Duke University, University of British Columbia, Brown University i Università Ca' Foscari Venezia, i va ser director de la Institució de les Lletres Catalanes. Ha publicat extensament sobre Josep Carner, a qui dedicà la seva tesi doctoral, i sobre literatura i cultura catalanes. Va ser un dels fundadors del grup IdentiCat. Llengua, cultura i identitat en l'era global

(GRC), dins del qual ha coordinat el projecte “Funcions del passat en la cultura catalana contemporània: institucionalització, representacions i identitat” (FFI2011-24751).

ANNA TITUS és doctoranda del programa en Societat de la Informació i el Coneixement de la Universitat Oberta de Catalunya. A més, és llicenciada en Filosofia per la Universitat de Barcelona i en Ciències de la Documentació per la Universitat Oberta de Catalunya. Té un màster d’Art, Literatura i Pensament de la Universitat Pompeu Fabra i actualment està redactant la seva tesi doctoral sobre gènere i arxius en la cultura catalana dins del projecte de recerca finançat “Funcions del passat en la cultura catalana contemporània: institucionalització, representacions i identitat”. També és membre del grup de recerca IdentiCat (GRC).